

GLOBALASHUV SHAROITIDA TA'LIM RAHBARLARINING INNOVATSION MALAKASINI OSHIRISHNING PSIXOLOGIK JIHATLARI

Turaxonov Abdukarim Eshkuziyevich,

*Surxondaryo viloyati Pedagoglarni yangi metodikalarga o'rgatish milliy
markazi o'quv jarayonini tashkil etish bo'limi boshlig'i, PhD, dotsent.*

Telefon raqam 996778487.

O'zbekiston Respublikasi ijtimoiy hayotining turli sohalaridagi aniq maqsadga yo'naltirilgan dinamik islohotlar zamonaviy oliy ta'limni yuqori texnologik innovatsion muhit sifatida takomillashtirish masalalarini o'z ichiga oladi, bo'lajak o'qituvchilarning innovatsion kompetentligini shakllantirish va rivojlantirishga qo'yiladigan talablar o'zgaradi. Ushbu muammoning dolzarbligi bugungi kunda O'zbekistonda ro'y berayotgan innovatsion jarayonlar dinamikasining sezilarli o'sishi bilan mustahkamlanib bormoqda. Lug'aviy jihatdan **"innovatsiya"** tushunchasi ingliz tilidan tarjima qilinganda ("innovation") "yangilik kiritish" degan ma'noni anglatadi. "Innovatsiya" tushunchasi mazmunan aniq holatni ifodalaydi.

Amerikalik psixolog E.Rodgers o'z tadqiqotlarida innovatsion xarakterga ega ijtimoiy munosabatlarning ijtimoiy-psixologik jihatlari, ijtimoiy munosabatlarga yangilik kiritish, bu jarayonda ishtirok etuvchi shaxslarning toifalari, ularning yangilikka bo'lgan munosabatlari, yangilikni qabul qilish, mohiyatini anglashga bo'lgan tayyorlik darajasi hamda muayyan shaxslar toifalari o'rtasidagi innovatsion xarakterga ega ijtimoiy munosabatlarning tasnifi masalalarini o'rgangan.

Rivojlangan xorijiy mamlakatlarda pedagog faoliyatining innovatsion xarakter kasb etishiga erishish masalasi o'tgan asrning 60-yillaridan boshlab jiddiy o'rganila boshlagan Xususlan, X.Barnet, J.Basset, D.Gamilton, N.Gross, R.Karlson, M.Maylz, A.Xeyvlok, D.Chen, R.Edem, F.N.Gonobolin, S.M.Godnin, V.I.Zagvyazinskiy, V.A.Kan-Kalik, N.V.Kuzmina hamda V.A.Slastenin kabi tadqiqotchilar tomonidan olib borilgan ishlarda innovatsion faoliyat, pedagogik faoliyatga innovatsion yondashish, innovatsion g'oyalarni asoslash va ularni amaliyotga samarali tatbiq etish, xorijiy mamlakatlar hamda respublikada yaratilgan pedagogik innovatsiyalardan boxabar bo'lish orqali pedagog faoliyatida ulardan faol foydalanish borasidagi amaliy harakatlar mazmuni yoritilgan[2]. Innovatsion kompetentlik yangi ijtimoiy talablar bilan an'anaviy me'yorlarning mos kelmasligi yoxud amaliyotning yangi shakllanayotgan me'yorining yuzaga kelgan me'yor bilan to'qnashuvi natijasida vujudga kelgan qator muammolarni

yechishga qaratiladi. Innovatsion kompetentlikni baholashda alohida olingan biror-bir layoqatlik darajasini emas, balki inson tomonidan shaxsiy ahamiyatga ega bo'lgan maqsadlarga erishish uchun sarf qilinadigan, uzoq vaqt davomida turli xildagi vaziyatlarda namoyon qilinadigan kompetentliklarning to'liq to'plamini nazarda tutish kerak bo'ladi. Bunda inson duch kelib qolgan muayyan vaziyat uning rivojlanishiga, qadriyatlarining shakllanishiga va yangi kompetentliklarni egallashiga bevosita ta'sir etadi. Hozirda bo'lajak o'qituvchilarning nafaqat ta'lim sohasida bilim, ko'nikma va malakaga ega bo'lishi, balki yangi, innovatsion g'oyalar va yondashuvlarni yaratishga qodir bo'lishi kerak. Tadqiqotchi K.Rogers esa, innovatsiyalarni amaliy faoliyat yoki shaxs yoki boshqa dastur birligi sifatida yangi narsa deb hisoblanadigan obyekt deb biladi[3]. Ya'ni muallifga quyidagilarni rahbarlarga xos innovatsion malaka deb ajratib ko'rsatadilar:

➤ mutlaq yangilik bilan ajralib turadigan yangi ta'lim g'oyalari va amaliy harakatlar;

➤ modernizatsiya qilingan ta'lim g'oyalari va amaliy harakatlar, ya'ni moslashtirilgan, dasturning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda qayta ishlangan, takomillashtirilgan, muayyan muhitda zarur ahamiyatga ega bo'lish uchun to'ldiriladigan;

➤ yangi obyekt, obyektini hisobga olgan holda qo'llaniladigan innovatsiyalar[4]. Innovatsion kompetentlikni hisobga olgan holda, tadqiqotchilar N.Y.Zvyagintseva hamda E.A.Shmeleva ushbu kontsepsiyani professional rivojlanishga hissa qo'shadigan shaxsiy ta'lim sifatida aniqlashni taklif qiladi, pedagogik innovatsiyalarni muvaffaqiyatli o'rganish va qo'llash, ijodiy konvertatsiya qilish va jamoaviy innovatsion pedagogik faoliyat doirasida yangiliklarni yaratish imkonini beradi[5]. Innovatsion kompetentlikning mohiyatini o'xshash tushunish O.A.Dergachev tomonidan taqdim etiladi, uni pedagogik innovatsiyalar va innovatsion pedagogik faoliyat nazariyasi bo'yicha maxsus nazariy bilimlar to'plami, ularni amalda samarali qo'llash qobiliyati sifatida belgilaydi[6]. O.Kryanova bu tushunchaning boshqa talqinini taklif qiladi. Shunday qilib, muallifning fikriga ko'ra, innovatsion kompetentlik subyektning innovatsion idrokini o'z ichiga oladi va quyidagilarga asoslangan holda aniqlanadi[7]:

- O'z innovatsiyalaringizni va umuman yangiliklarni yoki kashfiyotlarni his qilish;
- Yangi elementlarni ko'rish qobiliyati;
- Muammoning yangi yechimini taklif qilish qobiliyati.

Pedagog olimlardan N.Muslimov, M.Usmonboyeva, D.Sayfurov, A.To'rayevlarning fikrlaricha, ta'lim rahbarlarida shakllangan innovatsion malaka – bu ta'lim-tarbiya jarayonini takomillashtirish, ta'lim sifatini yaxshilash, tarbiya

jarayonining samaradorligini oshirishga doir yangi g'oyalarni ilgari surish, ularni amaliyotga muvaffaqiyatli tatbiq etishdir[8]. R.Ishmuhamedov va M.Mirsoliyevalarning fikricha, har bir rahbarga xos innovatsion kompetentlik – ta'limdagi innovatsion jarayonlar mohiyatidan xabardorlik, kasbiy faoliyat sohasi va tegishli ta'lim yo'nalishidagi innovatsiyalarni o'zlashtirish, amaliyotga faol tatbiq etish, zamonaviy pedagogik, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasidagi savodxonlik, chet tillarni o'zlashtirish, novatorlik faoliyatida ko'rinadi. Mazkur jarayonlarda ta'lim tizimidagi rahbar shaxsining kasbiy faoliyat sohasiga yaxshi yo'nalganligi, uning shaxsiy, kasbiy, ijtimoiy-psixologik imkoniyatlari, kasbiy bilim va boshqaruv malaka, ko'nikmalari, kasbiy sifatlar va mehnat tajribasi o'rtasidagi uyg'unlik va innovatsion jarayonlarning faoliyat sohasiga nisbatan integratsiyalashuvini ta'minlanishi innovatsion kompetentlikni rivojlantirishdagi yetakchi omillar sifatida baholanadi[9].

Xulosa qilib aytganda, innovatsiya malaka va kompetensiya ma'lum bir maqsadga samarali erishish uchun, muayyan yangiliklarni aks ettiradi va u amaldagi ta'lim rahbarlarining motivlari, bilimlari, ko'nikmalari, tajribasi, shaxsiy fazilatlari tizimini qamrab oluvchi murakkab xususiyatlari majmui bo'lib, ilg'or pedagogik tajriba va eng yangi texnologiyalarni kundalik professional tarzda, boshqaruv faoliyatida samarali qo'llashni ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi. Zebuniso-Konigil / 4-tom. Bosh tahrir hay'ati a'zolari: M.Aminov va b. – T.: “O'zbekiston milliy ensiklopediyasi” Davlat ilmiy nashriyoti, 2002. – B. 169.
2. N.Muslimov, M.Usmonboyeva, M.Mirsoliyeva. Innovatsion ta'lim texnologiyalari va pedagogik kompetentlik. O'quv-uslubiy majmua. Toshkent – 2016. - B. 28-32.
2. Rogers E. Diffusion of Innovations. — 4-e изд. — Simon and Schuster, 2010. – P. 518.
3. Шевченко Г.И. Инновационность отечественного образования и новые проблемы педагогического менеджмента // Стандарты и мониторинг в образовании, 2012. – № 6. – С. 21-24.
4. Кучергина О. В. Об условиях формирования инновационной культуры педагога дошкольного образовательного учреждения // Инновации в образовании. 2012. – № 9. – С. 88-92.
5. Звягинцева Н.Ю. Формирование инновационной компетентности будущего педагога / Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-innovatsionnoykompetentnosti-buduschego-pedagoga>.

6. Шмелева Е.А. Компетенции инновационной деятельности будущих педагогов. От национальной стратегии к практике формирования в вузе / Шмелева Е. А., Кисляков П. А. Алма Матер, 2012. – № 12. – С. 43-47.

7. Дергачева О.А. Развитие профессиональной компетентности педагога в условиях инновационной образовательной среды // Молодой ученый. 2016. – № 7-5. – С. 44-45.

8. Крысанова О. Инновационная активность как компетенция современного учителя // Высшее образование в России. 2008. – № 12. – С. 145-148.

9. Muslimov N.A., Usmonboyeva M.H., Sayfurov D.M., To'rayev A.B. Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari. O'quv-metodik qo'llanma. – Toshkent, 2015. – В. 7.

